

РОЗВИТОК УВАГИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Дмитрієва Світлана Михайлівна,

кандидат психологічних наук, доцент

Рушелюк Оксана Іванівна,

здобувачка магістерського рівня вищої освіти за спеціальністю А6
«Спеціальна освіта. Логопедія»

(Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна)

У навколишньому світі людина сприймає те, що її цікавить, вона уявляє, фантазує, думає. Цю особливість свідомості людини пов'язують з увагою. Увага посідає одне з основних місць у психічному розвитку дитини та має велике значення для навчання та адаптації до школи.

Актуальність проблеми розвитку уваги у молодших школярів з порушеннями мовлення зумовлена зростанням кількості дітей із мовленнєвими труднощами та їх впливом на успішність навчальної діяльності. Увага як психічний процес забезпечує спрямованість і зосередженість свідомості, виступаючи необхідною умовою ефективного засвоєння знань.

Українські вчені О. Скрипченко та Н.Чепелева у своїх працях неодноразово наголошували на важливості розвитку пізнавальних процесів зокрема уваги, для формування повноцінної навчальної діяльності.

Питання розвитку уваги у молодшому шкільному віці активно досліджується науковцями. Серед них Г. Костюк, Н.Менчинська, К.Ушинський, Ж.Піаже, Т.Рібо, Л. Виготський, П.Гальперін, М. Добринін, С. Лукомська, Л. Божович, О. Леонтєв, І. Страхів.

У працях Л. Виготського згадується про те, що через входження молодших школярів у нове соціальне середовище даний період є інтенсивним процесом розвитку уваги учнів.

Молодші школярі у процесі навчання проходять складний перехід. Довільна увага слабка і нестійка. Проте під впливом навчання увага розвивається в напрямку від мимовільної до довільної. Мимовільна увага залишається потужним механізмом навіть тоді, коли формується довільна увага[1].

Розвиткові довільної уваги у молодших школярів сприяє створення умов для цілеспрямованої діяльності, де вони вчаться керуватися власною метою.

Психологічний підхід зосереджує увагу на ролі психічних процесів (уваги, пам'яті, мислення, емоцій) у формуванні мовлення. Від так, зв'язне мовлення не може повноцінно розвиватися без належного рівня сформованості пізнавальних функцій.

Увага і мовлення є тісно пов'язаними психічними процесами. У розвитку молодших школярів вони формуються паралельно і взаємно впливають один на одного.

Науковці виділяють основні характеристики уваги, що потребують розвитку у цієї категорії дітей: концентрацію, стійкість, переключення та розподіл уваги. Недостатній розвиток кожного з цих компонентів ускладнює процес навчання та знижує його ефективність[6].

У наукових дослідженнях підкреслюється, що увага є складним багатокомпонентним утворенням, яке тісно пов'язане з іншими пізнавальними процесами – пам'яттю, мисленням і, особливо, мовленням. Саме мовлення виконує регулятивну функцію, забезпечуючи організацію діяльності дитини, її планування та контроль.

Процес розвивається від зовнішнього контролю вчителя та постановки цілей дорослими до самостійного ставлення цілей учнями та самоконтролю. Цей підхід, що базується на дослідженнях М. Добриніна, І. Страхова та інших, дозволяє перетворити увагу на стійку рису особистості. Це означає, що розвиток мовлення є однією з основ формування здатності до свідомого спрямування та утримання уваги в молодшому шкільному віці. Це твердження було обґрунтоване у роботах Л. Виготського, який акцентував увагу на ролі мовлення як інструменту організації й регуляції психічних процесів.

Мовленнєвий розвиток – важливий чинник становлення дитини як особистості у цілому. Порушення розвитку мовлення призводить до обмеження навичок конструктивної діяльності, а також до зниження стійкості та можливості її поширення, істотно впливають на спілкування й пізнавальні можливості дитини, ускладнюючи її соціалізацію, навчальний процес та формування основних інтелектуальних навичок. Слабко сформоване мовлення негативно позначається на розвитку уваги, мислення, пам'яті, уяви, а також на емоційній сфері, спричиняючи невпевненість і психологічний дискомфорт[4].

Ю. Рібцун наголошує, що проблемі мовленнєвої діяльності присвячено численні дослідження, де розглядаються ті чи інші порушення сформованості всіх її сторін, форм, видів та операцій.

Згідно з дослідженнями С. Ю.Коноплястої, Л.Г.Обухівської, Т. В. Сак увага дітей з порушенням мовлення має такі особливості [3]:

- зменшення стійкості, концентрації уваги внаслідок загальної втоми;
- неадекватні коливання уваги часто без будь-якої причини;
- генералізованість і селективність уваги виявляється у неспроможності дітей зосередитися на розв'язанні завдання.

Причини порушень уваги мають комплексний характер. Вони пов'язані не лише з мовленнєвими труднощами, але й із недостатнім розвитком мислення, обмеженим словниковим запасом, труднощами розуміння мовлення та зниженням рівня саморегуляції.

Дослідження О. Белової доводить, що мовлення та увага – два важливі когнітивні процеси, які тісно взаємодіють і впливають один на одного.

Важливо також враховувати, що мовленнєві порушення впливають на загальний психічний розвиток дитини та її соціалізацію. Зокрема, дослідження

підкреслюють, що мовлення є ключовим чинником розвитку особистості та пізнавальної активності[5].

Більшість дітей з порушенням мовлення не можуть зосередитися і підтримувати нормальний рівень уваги протягом тривалого часу. У процесі виконання навчального завдання діти реагують навіть на незначні подразники навколишнього середовища. Часто діти концентрують увагу на другорядних подразниках і не реагують на основні.

Характерна особливість довільної уваги у дітей з порушенням мовлення полягає в залежності від зорового або слухового подразників: в умовах словесної інструкції дітям важче зосередити увагу на виконанні завдання, ніж в умовах зорової. Дітям складно, майже недоступно розподіляти увагу між мовою і практичними діями [2].

Ефективний розвиток уваги у молодших школярів з порушеннями мовлення можливий за умов спеціально організованої корекційно-розвивальної роботи.

Список використаних джерел

1. Барташнікова, І. (2006). Розвиток уваги та навичок навчальної діяльності у дітей 5-6 років. Тернопіль : Навч. книга-Богдан.
2. Белова, О. (2019). Особливості розвитку уваги та пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з нормальним та порушеним мовленням. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, (11). <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2011-11.%p>
3. Вікова психологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. (2005). К. :Академвидав..
4. Галецька, Ю., &Утьосова, О. (2025). Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів із системними порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*, (26), 55–65. <https://doi.org/10.32626/2413-2578.2025-26.55-65>
5. Завітренко, Д., Жигора, І., &Березенко, Н. (2025). Розвиток зв'язного мовлення в дітей із мовленнєвими порушеннями. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (219), 158-165. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-219-158-165>
6. Конопляста, С. (2010). Логопсихологія :навч. Посіб. К. :Знання..